

בכורות נג

משה שווערד

1. תוספות מסכת בכורות דף נג עמוד א

מעשר בהמה כו' - בכל מקום רגיל להזכיר בכור ומעשר ופסח ששוין במתנותיהן להכי תנא מעשר אגב בכור ופסח דנפיש מיליה תנא בפסחים.

2. ספר איזהו מקומן

ב. ברם יש שיטה בראשונים שמעשר בהמה ניתן לכהן - כן איתא בריטב"א שכתב נד: המיישב היאך הפריש ראב"ע מעשר בהמה אחר החורבן [עי' תוס' כאן ד"ה אלא], ופירש שהיה קורא עליהם שם ונותן הראוי לכהנים שלא יראה כמשייר אצלו מתנות כהונה. וכן איתא בריטב"א ב"מ ו: [הביאו השטמ"ק שם] דחשיב למעשר בהמה גזל השבט. ומהרי"ט אלגזי לעיל פרק קמא (אות ח' סק"ח) התקיף דעת הריטב"א, דהלא מעשר בהמה אינו ממתנות כהונה. אמנם בהערה שם

ב] האם מעשר בהמה הוא מתנות כהונה וניתן לבעלים, או שייך לבעלים. והאם גם כהנים חייבין במעשר בהמה?
א. [רש"י בגמ' (ד"ה נמונו) כתב "מעשר בהמה בין תם בין בעל מום דבעלים הוא, דלא אשכחן קרא דליתביה לכהן". וכ"כ רש"י לעיל סוף לא., ורש"י כת"י לקמן נח. (ד"ה דניחא ליה), ורש"י זבחים נו: (ד"ה והמעשר), ובפירושו עה"ת (ויקרא כו. לז.). וכן פסק הרמב"ם (בכורות ו. ד.).

3. דף על הדף בכורות דף נג עמוד א

במשנה: מעשר בהמה נוהג בארץ ובחוצה לארץ, בפני הבית ושלא בפני הבית, בחולין אבל לא במוקדשים וכו'.

ונחלקו רבותינו הראשונים ז"ל אם גם "כהנים" חייבים ב"מעשר בהמה" או לא. דיעו' בחדושי הרשב"א בחולין (קלו ב) שכתב וז"ל, [1] ה"ג רבינו חננאל זצ"ל "שכן זכרים כהנים", ופי' כהנים דאפי' בהמה של כהנים חייבת בבכורה, אבל במעשר בהמה ובראשית הגז פטורה. [2] ואיכא דמקשו עליה, דהא ר"א בן עזריה מעשר תריסר אלפי עגלים [כדאיתא בפ"ה דשבת (נד ב) ע"ש] וכו', עכ"ל הרשב"א יעו"ש. והיינו דר"א בן עזריה היה "כהן", מדהיה "דור עשירי לעזרא כהן" בן אחר בן, וכבמס' מע"ש (פ"ה מ"ט), ובמנחות (נ"ג א) ע"ש, וא"כ ש"מ דאף כהן חייב במעשר בהמה. ודלא כדס"ל לר"ת. וכן יעו' ברמב"ן, ובריטב"א, ובר"ן, ובתוס' הרא"ש, דהביאו ג"כ לגי' ר"ח הנ"ל, וג"כ פי' דס"ל דכהנים פטורים ממעש"ב, וע"ז הקשו שם כנ"ל מר"א בן עזריה שעיישר דש"מ דחייבים, ודלא כר"ח, ע"ש.

וה"נ ס"ל לרמב"ם בבכורות (פ"ו ה"ג) דחייבים בזה. שכתב וז"ל, הכל חייבין במעשר בהמה, כהנים לויים וישראלים. עכ"ל ע"ש. וכן יעו' בשו"ת פאר הדור (סימן נח) [ובדפוס אחר סימן קמו] שכתב ג"כ כנ"ל. וכן יעו' בפיה"מ לעיל בספ"ה (ל"ו ב) שכתב בזה"ל, ודע, שהכהנים ג"כ מפרישין מעשר בהמה וכו', עכ"ל יעו"ש. וכן יעו' בחינוך (מצוה שס) שכתב בשם הרמב"ם דמצוה זו דמעש"ב נוהגת בין בישראל בין בכהן ולוי וכו' ע"ש. וכן יעו"ש בהל' בכורות באור שמח דהביא לפיה"מ שם ע"ש. והוא כדס"ל לרשב"א ולרמב"ן ודעימיה, ודלא כר"ח. אולם מאידך צ"ע בר"ח מהעובדא הנ"ל דראב"ע...

אכן יעו' בגליונות הגרעק"א על הרמב"ם שם שכתב ליישב לראיה מראב"ע, די"ל דס"ל לר"ח כש"כ תוס' בפ"ה דשבת (נד ב) סוד"ה הוה וכו' בשם רבינו אלהנן, דמיירי הך דראב"ע שהיה מעשר ארנונא למלך, ולא מיירי במעשר בהמה כלל, ולפי"ז ר"ח לק"מ, עכ"ד הגרעק"א יעו"ש. וא"כ אתי שפיר.

4. ספר איזהו מקומן

ג] אימתי נקבע אם הוא שייך לחו"ל או לא"י?

המנחת חינוך (טס. יח.) נסתפק האם פטור חו"ל לר"ע תלוי בלידה שם, או דתלוי בחלות הקדושה בשעת הכנסה לדיר והמעשר, ומסיק דתלוי אם נולדו בחו"ל ועברו שם ח' ימים שאינו מחוסר זמן, דגמר הקביעות למעשר היה בפטור, ובעיני דומיא דמעשר דגן שמקיש לו מעשר בהמה, ע"י בדבריו.

5. ספר מנחת חינוך - מצוה רפז - אות יח

ולתה"מ ... אי הלכה כרבי עקיבא לא היו מקריבין בבית שני מעשר בהמה כיון שלא נהג מעשר דגן

6. שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן תב

יא) אך נ"ל דבזממה"ז מיגרע גרע ואסור מה"ת. והוא דהנה תמוה לדעת הרמב"ם [תרומות פ"א הכ"ו] דאף בזמן בית שני תרומה דרבנן. וכפשטא דירושלמי הנ"ל [יבמות מ ע"ב] מאליהן קיבלו עליהם את המעשרות. שאף בימי עזרא דרבנן. דלא כפירוש ר"ש פ"י דשביעית. א"כ למה קרב בכור בבית שני. כיון דלענין תרומות ומעשרות כל א"י כחו"ל. אך ברורן של דברים דהיקש בכור למעשר הוא דוקא בזמן שנוהג מעשר שהרי ביום שהוקם המשכן קרבו בכורות כדאיתא בש"ס פ"ק דבכורות [ד ע"ב]. אף שנולדו בחו"ל. ע"כ היקש בכור למעשר אינו רק בזמן שיש מעשר. וע"כ כשפסקה קדושת ארץ לענין מעשר. מביאין בכור אף שאין מעשר. וכהאי גוונא במגילה (יד ע"א) עד שלא באו ישראל לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה לאחר שבאו כו' כיון שגלו חזרו להיתרן הראשון. וע"כ בזממה"ז לדעת הרמב"ם דמה"ת אף בא"י ליכא מעשר. גם מחו"ל מביאין בכור מדאורייתא. [וכן לדעת התוס' דקדושת עזרא פסקה לגמרי]. ומה שלא קיבלו בכורות בזמן בית שני מחו"ל. היינו משום דמרבנן נוהג מעשר בא"י אבל מדאורייתא יש בכור אפ"ל בחו"ל. [ע"ע להלן סי' תי"ב ז']:

7. ספר איזהו מקומן

דאמר רב הונא גזירה משום יתום:

וכי מחשש ספק בעלמא מבטלים מצות מעשר בהמה לגמרי?

א. כן תמה בשאגת אריה (סוף ס' ד'), וביאר שאין הכוונה דחיישינן שמא יכניס יתום

לדיר, אלא שמא יהא לו י"א טלאים ואחד מהם יתום, ושמא יצא היתום בתוך העשרה או יצא עשירי, ויטעה שהעשירי הוא מעשר ובאמת הי"א הוא מעשר דקי"ל עשירי מאליו קדוש [להלן נט.], וינהג בו מנהג חולין ועובר בלאו.

8. ספר איזהו מקומן

ב. והנה יש לעיין גם למסקנת הסוגיא סוף סוף אמאי מחשב תקלה בעלמא ביטלו כל המצוה, ואמנם כתב התו"ט דיש כח ביד חכמים לעקור כשב ואל תעשה, אך מאי שנא מבכור שלא עקרו מצותו - עי' ראשית בכורים שעמד בזה, וכתב דמעשור בהמה דשכיח חשו ביה טפי, וראה עוד מנחת אברהם (עמ' קע"ט).

9. ספר יד בנימין

וראיתי בתו"ט שכ' דהא דאין מפרישין האידנא מעש"צ משום חשב תקלה היינו משום דיש כח ציד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה כמ"ש רפ"י דיצמות, ועוד דאין איקור אכילה קודם עישור אלא חכמים קצבו זמן כדלקמן משנה ו' וכו' עכ"ד. ועדיין ל"ע דמ"מ מה ראו חכמים לעקור לגמרי מלוא זו מפני חשב תקלה ומאי שנא ממש"כ התוס' בסמוך (ד"ה ואי) גבי בכור צה"ז ללא עבדו חכמים תקנתא צעיקור כי היכי דמקדיש צה"ז דצהמה תיעקר וכ' ללא מיציעא ישראל שיש לו לקיים מצות נתינה וכו' הרי משום מלוא לא עבדו חכמים לעקור המלוא ועמד צה צב' "ראשית ציכורים", ועיי"ש שכ' לחלק דמעש"צ הוי מילתא דשכיחא וחששו טפי לתקלה. (ועיי"ש עוד שכ' ליישב

ולבאו' ל"ע האין ס"ד דמשום חשב תקלה בעלמא יעקרו כל המ"ע של מעשר צהמה, וצפרט להמצואר צה"כ סו"פ צחוקתי דהמצוה של מעשר צהמה הוא מצוה חיובית ולא רשות בעלמא וכדילפי' תנאי שם מקרא, (והצאנו לקמן נ"ז ע"צ צמשה), וגם לשינויא צגמ' דשלא צפני הצית עכ"פ גזרו משום חשב תקלה האין עקרי' מ"ע דאורייתא משום חשב תקלה כיון שמלך הדין נוהג אפי' שלא צפני הצית.

10. תוספות מסכת בכורות דף נג עמוד א

אלא משום תקלה - משמע הכא דאין מעשר בהמה נוהג בזמן הזה משום תקלה והקשה ר"ת בפרק במה בהמה יוצאה (שבת נד:): דרבי אלעזר בן עזריה הוה מעשר תריסר אלפי עגלי מעדריה בכל שתא ולאחר החורבן היה דרבן יוחנן בן זכאי שהוא נשיא היה לאחר חורבן ואחריו רבן גמליאל ובימי רבן גמליאל מנו את ר' אלעזר בן עזריה נשיא כדאי' בפרק תפלת השחר (ברכות דף כז:): ובן י"ח שנה היה ואין לפרש כלל דאירי בעישור שנותנין למלך כמו ארנונא ודוחק נמי לפרש דאפוטרופוס היה לו כשהוא קטן שהיה מעשר ושמא לא בטלו מעשר בהמה כ"כ סמוך לחורבן.

11. חידושי הריטב"א מסכת שבת דף נד עמוד ב

הא דאמרינן תריסר אלפי עגלי הוה מעשר ר' אלעזר בן עזריה. הקשו בתוספות דהא ר' אלעזר בן עזריה לאחר החורבן הוה שהרי נתמנה בימי ר"ג כדאיתא בברכות (כ"ז ב'), ואילו ר"ג נתמנה אחר רבן יוחנן בן זכאי שנמשכה נשיאותו עד לאחר החורבן

כדתנן (ר"ה כ"ט ב') משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי, ואמרינן בבכורות (נ"ג א') שאין מעשרין מעשר בהמה בזמן הזה מפני התקלה כדתניא אין מקדישין ואין מעריכין וכו', ושמא תאמר כי זה שהיה מעשר ר' אלעזר היה קודם החורבן וקודם שנתמנה נשיא, אין לך לומר כן שהרי ר' אלעזר בן עזריה היה בן י"ח שנה כשנתמנה נשיא כדאיתא בברכות (כ"ח א') ואם [כן] קודם החורבן קטן היה, ותירצו בתוספות כי אולי לא היתה גזרה של מעשר בהמה מיד לאחר החורבן והיה זה קודם גזירה, אי נמי שזה היה קודם החורבן ועל ידי אפטרופוס, ורבינו הגדול ז"ל פירש דלאו דהוה מעשר ממש אלא שהיה ראוי לעשר כאותה שאמרו (סוכה נ"ג א') אשה בוררת חטים לאור בית השואבה דפירושו שיכולה לברור כדאיתא בירושלמי, ולי נראה דמעשר ממש ולא שהיה קורא עליהם שם מעשר אלא שהיה נותן הראוי למעשר לכהנים שלא יראה כמשייר אצלו מתנות כהונה.

12. ספר אור הישר

שם ואם הקדיש והעריך והחרים בהמה תיעקר כו', וקשה אמאי לא קאמר דישאל על הקדיש, וכדכ' רש"י בפסחים דמ"ו ע"ב, דעל כל נדר והקדש ותרומה הקדוש באמירת פה, יכול לישאל לחכם ולעקר דיבוריה, וכ"כ הרשב"ם בב"ב דק"כ ע"ב וז"ל, והוא הרין לכל הקדשות שאם שחט קדשים בחוץ ונתחייב כרת ואח"כ

הלך אצל חכם להתיר לו הקדישו ומוצא לו פתח של חרטה ועקר את ההקדש מעיקרו ועבדיה כהקדש טעות אינלאי מילתא למפרע דלא הוה הקדש מעולם ופטור מכרת וה"ה לכל דבר הקדוש במוצא שפתיו כו' ע"ש, ומוה ראיה למש"כ הט"ו ביו"ד סי' שכ"ג סק"ו, דלא שייך שאלה, רק אם החרטה של השאלה, באה על גוף הדבר שמתחרט בו מחמת עצמו, וכן המובן גם בדברי הרשב"ם, דאינו יכול לשאול מפני ששחט קדשים בחוץ, רק על פתח של חרטה על גוף הדבר ע"ש, וה"נ בסוגיין, כיון דאינו מתחרט על גוף ההקדש והחרם מצד עצמו, רק משום שהקדיש בזה"ו, ובאופן כזה לא מהני שאלה.

13. תוספות מסכת בכורות דף נג עמוד א

ואי זהו עיקור נועל דלת כו' - בבכור בזמן הזה לא הוה שרינן למיעבד הכי דלא מיבעיא ישראל שיש לו לקיים מצות נתינה ולהמתין לכהן שירצה לקבלו אפי' יותר משלשים יום בדקה וחמשים בגסה דהא דתנן (לעיל דף כו:) עד כמה חייב ליטפל היינו אפי' בא כהן לקבלו תוך הזמן הזה כדקתני אמר לו הכהן בתוך הזמן תנהו לי הרי זה לא יתן אלא אפי' קבלו הכהן לא שרי ליה כהן לכונסו לכיפה דלא מישתמיט בשום דוכתא למתני הכי גבי בכור ולעיל (דף לה.) תנן בזכר של רחלים זקן ושערו מדולדל משמע שהיו רגילין להמתין עד שיפול בו מום ויש לחלק בין בכור למקדיש בזמן הזה דבכור דשרי בפילת מום בלא פדייה איכא הפסד קדשים אם היה כונסו לכיפה אבל מקדיש דאפי' נפל בו מום לא שרי בלא פדיון ואי פריק ליה מיבעי להשליך הדמים לאיבוד הילכך כשכנסו עכשיו לכיפה אין כאן הפסד קדשים.

14. תוספות מסכת בכורות דף נג עמוד ב

הקדש עלוי - [1] פ' בקונטרס טובת הנאה שיש לו מקדושת מזבח יכול ליתן לבדק הבית וזו טובת הנאה דיכול ליטול סלע מישראל אחר על מנת שיתננה לבן בתו כהן להקריבה כדאמר בפ' עד כמה (לעיל דף כז.) עד כאן לשון הקונטרס [2] ובמס'

ערכין (דף כח.) מפרש בענין אחר דתנן בהמקדיש שדהו מחרים אדם את קדשיו בין קדשי קדשים בין קדשים קלים אם נדר נתן דמים פירוש שכל דמיו שוין לו דחייב באחריותו ואם נדבה נתן טובתה שור זה עולה אומדים כמה אדם רוצה בשור זה להעלותו עולה שאינו חייב וטובת הנאה דפ' עד כמה (לעיל דף כז.) לא שייכא אלא בדבר הנאכל כו' דגבי הני קאמר לה התם וכי האי גוונא קתני בערכין (דף כח:) גבי בכור דתנן הבכור בין תם בין בעל מום מחרימין אותו ובאיזה צד פודין אותו אומדים כמה אדם רוצה ליתן בבכור זה ליתנו לבן בתו או לבן אחותו אי נמי גבי דבר שאין נידב ונידר שייכא טובת הנאה זו אבל בדבר הנידר ונידב שייכא אידך טובת הנאה.

15. ספר איזהו מקומן

אבל מקדישין אותו הקדש עילוי:

מחלוקת ראשונים בגדר הקדש עילוי:

דעת רש"י כאן ובתמורה לב. דטובת הנאה בעלמא שיש לו בקדשי מזבח נותן לבדק הבית. ותוס' כאן ושם פליגי ומפרשי דאומדין כמה אדם רוצה ליתן בשור זה להקריבו קרבן אף שאינו חייב. [ועי' בדברינו על תוס' ד"ה הקדש עילוי].

16. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נג עמוד ב

הקדש עילוי. ופירש"י דיכול ליטול סלע מישראל אחר ע"מ שיתננה לבן בתו כהן להקריבה. והנה התוס' ביומא (י"ט ב) כתבו דאם אמר בעל הקרבן לא בעינא דלקרביה כהן שבאותו משמר אלא כהן אחר אי אמרינן שלוחי דידן דווקא הא אמר לא בעינא ולא נקריב ליה כהן שבאותו משמר בעל כרחו ואי אמרינן שלוחי דרחמנא נינהו לאו כל כמיניה לעכב על ידם שלא יקריבוהו כהני משמר. עכ"ד התוס' שם.

ולפי"ז לכאורה פירש"י כאן א"ש רק למ"ד שלוחי דידן נינהו דלמ"ד שלוחי דרחמנא אין בידו לברור לו כהן, אכן יש לומר דבידו להמתין עם הקרבן שלא להקריבו עדיין עד שיגיע המשמר של כהן שהוא חפץ בו.

17. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נג עמוד ב

אע"ג דאקדשה לא פקע איסורא דמעשר מינה למאי נפק"מ למיקם עלה בלא יגאל ולא ימכר. הנה יש כמה נפק"מ יש בין מעש"ב לעולה או שלמים, דעולה ושלמים טעונין סמיכה ונסכים ושתי מתנות שהן ד', ועולה כליל, ושלמים טעון תנופת חזו"ש, ואילו מעש"ב אין טעון סמיכה ונסכים ותנופת חזו"ש, ואין טעון שתי מתנות אלא רק שפיכה אחת, וכולו נאכל לבעלים, אך לענין כל הנפק"מ הנ"ל הוה פשיטא להש"ס דינו כעולה [או שלמים] ולא במעש"ב דקדושת מעש"ב שהיתה חלה על הנולד [או השלמים] זהו רק להחמיר עליו ולא להקל, וכל הנפק"מ הנ"ל הוי במעש"ב לקולא. ולכך לא הזכיר הש"ס אלא הנפק"מ דלא ימכר ולא יגאל שבוה "חמור" מעש"ב משאר קדשים. ורמז לזה רש"י בפירושו שכתב ולמאי נפק"מ, הא לא חמיר מעשר משלמים.

18. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף נג עמוד ב

שם. נחלקו האחרונים אם מהני שאלה במעש"ב. הטו"א בר"ה (כ"ח ב) נקט דמהני שאלה במעש"ב. והמנ"ח נקט כפשיטות דל"מ שאלה במעש"ב. ויש מהאחרונים שכתבו להוכיח משמעתין מדלא קאמר הש"ס דנפק"מ לענין שאלה, והיינו דהחומר שיש במעש"ב על עולה ושלמים הוא לענין שלא יוכל לישאל עליו, ומדלא אמר הש"ס נפק"מ לענין שאלה מוכח דגם על מעש"ב יכול לישאל.

אסור להערים במצוות התורה

1. תלמוד בבלי מסכת בכורות דף ג/ב

רב מרי בר רחל היא ליה ההיא חיותא הוה מקנה לאודנייהו לעובד כוכבים ואסר להו בגיזה ועבודה ויהיב להו לכהנים וכלאי חיותא דרב מרי בר רחל וכי מאחר דאסר להו בגיזה ועבודה ויהיב להו לכהנים אמאי מקנה להו לאודנייהו לעובד כוכבים דלמא אתי בהו לידי תקלה אי הכי מאי טעמא כלו חיותא דרב מרי משום דמפקע להו מקדושתיהו והאמר רב יהודה מותר לאדם להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם התם מקדושת מזבח קא מפקע ליה מקדושת כהן לא מפקע ליה הכא אפי' מקדושת כהן קא מפקע ליה ואיבעית אימא רב מרי בר רחל ידע לאקנויי קנין גמור וחזי ליה איניש אחרינא ואזיל ועביד וסבר רב מרי מילתא הוא דעבד ואתי בה לידי תקלה:

2. תוספות מסכת בכורות דף ג עמוד ב

דקא מפקע להו מקדושתיהו - מה שאין נזהרין עכשיו ואע"פ שנענש רב מרי פר"ת רב מרי נענש לפי שהיה מקנה אנו של עובר ואיכא הפקעה בגוף העובר אבל הקנאה באם שריא ואע"ג דאית ספרים דגרסי לאזנה לשון נקבה היינו משום דקאי אחיותא והכי נמי אסר לה בגיזה ועבודה וא"ת לקמן פ"ט (דף נג.) דפריך גבי מעשר בהמה ואינו נוהג בזמן הזה דלא ליתי לידי תקלה אי הכי בכור נמי לא לנהוג בזמן הזה משום תקלה ומשני אפשר כדרב יהודה אמאי לא משכחת תקנה באמהות כדפרישית י"ל התם כיון דאיכא חשש תקלה ויש להם לתקן בלא הפקעה מכהן שיעשה כרב יהודה לא רצו לתקן שיעשה לעולם כך ע"י הפקעה ומיהו אי עבד עבד אי נמי בימי רב מרי היו בקיאים להטיל מום בבכור קודם שיצא לעולם אסור לעשות ע"י הפקעה אבל אנו דלא בקיאים בכך מוטב להקנות לעובד כוכבים קודם שיבא לידי תקלה כדמשמע פ' בתרא (לקמן דף נג.) דאי לאו משום דאפשר כרב יהודה היה לנו לתקן להקנות לעובדי כוכבים ואנו דלא בקיאינו הוי כלא אפשר (ואפי' בהא דרב יהודה בפרק אין מערימין) דאסור מן הדין גזירה דלמא מפיך את ראשו קודם שיטיל בו מום אי לאו משום דרב יהודה עדיפא להטיל בו מום קודם שיצא לעולם כי היה צריך להשהותו עד שיפול מום מעצמו ונראה דבהקנאת אנו לחוד שרי דקי"ל כרב הונא מדקאי ר' יוחנן כוותיה ואמר אפי' מום קל ורב מרי נמי דמקנה אזנייהו לא נענש אלא משום הפקעה ולקמן פ' בתרא (ג'ו שם) פריך לקניניהו להו לאודנייהו לעובד כוכבים ולכל היותר מותר ע"י הקנאה בדבר שעושה אותה טריפה או נבילה ולאידך לישנא מפרש שנענש רב מרי משום דידע לאקנויי וכ"ע לא ידעי וסברי רב מרי מילתא בעלמא הוא דעבד ואתי לידי תקלה יש לפרש נמי רב מרי שהיה בקי בדבר יהודה לית ליה למיעבד בקנין דאתי למיטעי אבל לדין לא אפשר בענין אחר עוד פר"ת רב מרי שהיה מקנה אנו עובר לעובד כוכבים הוי דבר שלא בא לעולם אלא היה מקנה בהמה לאוני עובר כמו דקל לפירותיו וטעה אינש ואמר אזני עובר היה מקנה כמו פירות דקל ואתי לידי תקלה אבל כי מקנה אזני הבהמות שרי דלא אתי למיטעי ולפי' הקונטרס לא יתכן לפרש כן שפירש רב מרי היה יודע להקנות קנין גמור ליטול מעות מן העובד כוכבים דעובד כוכבים לא קני אלא בכסף כדאמר לקמן פ"ב (ג.) וסברי מילתא בעלמא הוא דעבד ואינו נוטל דמים ומיהו לפי דבריו לא היה לו להזכיר ראייה [מלקמן] דאדרבה לר' יוחנן דאמר דבר תורה מעות קונות דריש לה לקמן (דף יג.) מיד עמיתך בכסף הא לעובד כוכבים במשיכה וכרבי יוחנן [קי"ל].

3. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף ג עמוד ב

התם מקדושת מזבח מפקע לה וכו'. חזינא דלכתחילה אסור להפקיע שלא תחול קדושת בכורה בכלל. ואע"פ דלעיל נתבאר דלא חיישינן למכור לגוי אע"פ שע"ז יפקע מדין מעשר. וכמבואר בירושלמי נראה דשאני הפקעה דמצוות שבזה לא חששו כלל להפקעה דקדושה שבזה כן חששו.

4. דף על הדף בכורות דף ג עמוד ב

בגמ': אי הכי מ"ט כלו חיותא דרב מרי, משום דמפקע ליה מקדושתיהו וכו'. וכתב הג"ר צבי שכטר שליט"א בספרו בעקבי הצאן (סי' ט"ו אות א') מבואר כאן, שאסור להערים במצוות התורה על מנת להפקיע חיובו בהן. [וכן מתבאר במנחות (מא א) ענשיתו אעשה... טצדקי למפטר נפשך מציצית. ובפשוטו נראה דציצית היא קיום עשה, ולא רק מתיר] ועיי"ש בתוס', מה שאין נזהרים עכשיו, אע"פ שנענש רב מרי... בימי רב מרי היו בקיאים להטיל מום בבכור קודם שיצא לעולם, אסור לעשות ע"י הפקעה. אבל אנו דלא בקיאים בכך, מוטב להקנות לעכו"ם קודם שיבא לידי תקלה. כלומר דבזה"ז תכלית ההערמה (של המכירה לעכו"ם) הוא בכדי שלא לעבור על האיסור גיזה ועבודה, והערמה באיסורים מישרי שרי, ודוקא הערמה במצוות הוא דאסור, דסוף כל סוף נשאר הוא בלי קיום המצוה. משא"כ באיסורים, דכל שאינו עובר על האיסורים - יהיה באיזה אופן שיהיה - בהכי סגי לן.

ועפ"י פשוטו הי' נראה, דזהו היסוד למנהגנו למכור את החמץ, דמי שיש לו חמץ בערב פסח יש עליו חיוב עשה של תשביתו, וגם אם לא ישרוף את חמצו מבעוד יום, הרי יעבור בלאו דבל יראה ובל ימצא. ולפי מנהגנו, אין אנו מוכרים את כל החמץ שיש לנו, דחלק קטן משאירים לשרוף בע"פ. ונמצא, שבין כה וכה מקיימים למ"ע דתשביתו, אשר לכאורה גדרה - לאבד (או לשרוף) את כל החמץ שיש לו ברשותו בתחילת שעת איסורו, ובין אם יש לו מעט חמץ, או אם יש לו הרבה חמץ, מצות תשביתו מתקיימת בשוה, ואין המצוה יותר בשלמותה או יותר "מובחרת" במה שהוא שורף אלף כזיתים, [אם יש לו כך], מאשר אם שורף רק כזית אחד [אם זה כל מה שיש לו].

וא"כ במה שמוכר כמעט כל חמצו, הרי איננו פוגע בזה בהמ"ע דתשביתו, ואין הערמת מכירה אלא לענין הל"ת דבל יראה ובל ימצא, דאילו לא מכר את כל ריבוי החמץ שלו, ורק ה' שורף הכזית האחת, הרי שה' עובר דבל יראה על כל ריבוי החמץ ההוא, ועכשיו שמכר את ריבוי חמצו להנכרי, הרי הציל את עצמו מאיסורא דבל יראה ובל ימצא בעד החמץ ההוא, והערמה באיסורים הרי מישרא שריא. ובנוגע להעשה, הרי ליכא הערמה כלל, דבין כה וכה מקיים הוא את העשה דתשביתו בשלמותו במה שהוא מאבד את הכזית האחרון של החמץ שישנו ברשותו בע"פ. עכ"ד ודפח"ח.

RAV SCHACHTER ON THE HAGGADAH .5

טכירת חמץ

3

מכירת חמץ

OUR sale of *chametz* to a non-Jew before Pesach is a legal fiction, a *הערמה*, since we generally have no real economic interest in such a sale and it is clear that we intend to buy the *chametz* back from the non-Jew after Pesach. What is the propriety of engaging in this *הערמה*?

The *Gemara* in *Bechoros* (3b) relates that Rav Mari bar Rachel would transfer ownership of the ears of the firstborn animals in his flock to a non-Jew (while they were still in their mothers' wombs) to prevent the animals from receiving the status of *bechor*. He used this tactic because he was concerned that if the animals were to have *kedushas bechor*, he might mistakenly commit a transgression by shearing the animals or working them. Although Rav Mari did not, in fact, use these animals for shearing or work, and although he gave the animals to *Kohanim* as if they were subject to the laws of *bechor*, the animals all died. The *Gemara* explains that Rav Mari was punished with the loss of his flock because he deliberately prevented the firstborn animals from attaining *kedushas bechor*.

Tosfos (s.v. *deka mafka*) grapples with the *Gemara's* conclusion, as it was common in the times of the Ba'alei HaTosfos for Jews to sell a portion of each kosher female animal in their flocks to a non-Jew, in order to prevent the animals' firstborn offspring from attaining *kedushas bechor*. *Tosfos* defends the practice by introducing a distinction regarding *הערמה*.

In the times of Rav Mari, the expertise existed to inflict a *mum* (blemish) upon a firstborn fetus before it emerged from the womb. Doing so would give the animal the status of a blemished *bechor*, which could in turn be used to fulfill the *mitzvah* of *nesinah l'Kohen* (giving it to a *Kohen*). The *Kohen*, too, would have to treat the animal as sanctified, not shearing its wool or working with it, but since it was disqualified from being offered as a *korban* by virtue of its *mum*, it could be slaughtered and eaten. As a result of his sale of

the firstborn animals to a non-Jew, though, Rav Mari prevented them from receiving any *kedushas bechor* at all. Thus, his act precluded the possibility of the *mitzvah* of *nesinah l'Kohen*. It is inappropriate for one to engage in a *הערמה* in order to avoid the performance of a *mitzvah*.

However, a different situation existed for the Ba'alei HaTosfos, by which time the expertise to inflict a *mum* upon a fetus no longer existed. If firstborn animals were allowed to attain *kedushas bechor*, this would inevitably result in people transgressing the stringent laws regarding a *bechor*. The purpose of selling the animals to a non-Jew is to exempt the firstborns from the laws of *bechor*, and thus prevent inadvertent transgression. *Tosfos* argues that one may engage in a *הערמה* in order to avoid an *issur*. *הערמה* to avoid an *aveirah* is always permitted, since, in the end, no one will have violated an *issur*.

The basis of our *mechiras chametz* follows the principle advanced by *Tosfos*. Although this sale is a *הערמה*, it is nevertheless perfectly acceptable, since it in no way affects the fulfillment of a *mitzvah*.

The motivation behind the *הערמה* of *mechiras chametz* is to avoid the transgression of *בל יראה ובל ימצא* (having *chametz* in one's possession). Although the *mitzvah* of *תשביתו* requires one to physically destroy his *chametz* on *erev Pesach*, one fulfills that *mitzvah* regardless of whether one destroys a large amount or a small amount of *chametz* (if that is all he owns). The *mechiras chametz* does not include all of the *chametz* in one's possession; a small percentage of one's *chametz* is excluded, and the seller performs *תשביתו* with that *chametz*. Thus, the *הערמה* helps one avoid violation of an *aveirah*; it does not prevent performing a *mitzvah*.